

Date: 17<sup>th</sup> January-2025

**IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLARGA AXBOROT  
KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN MUSTAQIL FOYDALANISH  
KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH**

**Nazarboyev Sardor Raim o'g'li**

**Rustamova Feruza**

Respublika imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan  
maxsus texnikumi maxsus fan o'qituvchilari

**Annotatsiya:** Bugungi kunda yurtimizda nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatdagi mavjud imkoniyatlardan foydalanishi, bilim olishi, mehnat qilishi, malakali tibbiy xizmatlardan foydalanishi uchun zarur sharoitlar yaratilgan. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan shaxslarga axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan mustaqil foydalanish ko'nikmasini shakllantirish masalalari, shuningdek AKT foydalangan holda mustaqil ta'lim olish usullari keltirib o'tilgan.

**Kalit so'zlar:** axborot, malaka, ta'lim, kompyuter, texnologiya, onlayn, internet, talab, dastur, darslik, mustaqil, texnika.

Biz ayni daqiqalarda XXI asrda - yangi axborot texnologiyalarida yashamoqdamiz. Ayni davrda axborot texnologiyalariga oid bilim va ko'nikmaga ega bo'lmay turub, zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirib bo'lmaydi. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar ham tengdoshlari qatori XXI asr bilim va ko'nikmalariga ega bo'lishlari va ularni keyingi hayotiy jarayonlarda mustaqil qo'llay olishi muhim jarayon hisoblanadi.

Ta'lim tarbiya jarayonlari an'anaviy ta'lim yondoshuvi XXI asr ta'lim yondoshuviga, ya'ni shaxsga yo'naltirilgan ta'limga asta sekinlik bilan o'z joyini bo'shatib bermoqda. Bunday ta'lim yondoshuvining asosida o'qituvchi va o'quvchi shaxsining to'la rivojlanishi, tez o'zgaruvchan hayotga har taraflama tayyor bo'lishi va ularning mustaqil ravishda bilim olish ko'nikmalari, ijodiy fikrlashlarini rivojlantirish orqali axborotlar asrida axborotlarni tanqidiy nuqtai nazaridan to'g'ri izlash, tanlab olishni, oldida turgan muammolarni nafaqat ko'ra bilish, balki ularni ifodalash va hal eta olish qobiliyati ham belgilanadi.

Ta'lim tizimida imkoniyati cheklangan o'quvchilarning huquqlari asosiy qonunimiz orqali mustahkamlanib qo'yilgan bo'lib, Konstitutsiyamizning 50-moddasida "Ta'lim tashkilotlarida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim va tarbiya ta'minlanadi" degan norma mustahkamlab qo'yilgan. 2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsadlarida ta'lim muassasalari sharoitlarini imkoniyati cheklangan bolalarning manfaatlarini hisobga oladigan darajada yaxshilash orqali nogironlar uchun barcha darajadagi ta'lim va kasbiy-texnik tayyorgarlikdan teng foydalanish imkoniyatini, barcha uchun xavfsiz va samarali o'qitish muhitini ta'minlash belgilangan. Bu borada amalga oshirilayotgan ishlarni yanada kengaytirish muhim ahamiyatga ega.



Date: 17<sup>th</sup> January-2025

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari davrida o'quvchilarning bilim olishlarida, ayniqsa imkoniyati cheklangan o'quvchilarni bilimga chanqoqligi va boshqa o'quvchilar bilan raqobatbardoshligi ularning axborot madaniyati darajasi, ya'ni axborot bilan ishlash qobiliyati va tizimli fikrlashning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi, chunki kompyuter fanlari o'qituvchisining vazifasi birinchi navbatda axborot madaniyatiga ega bo'lgan o'quvchini tayyorlashdir.

Jahon ta'lim tizimida onlayn ta'lim masofaviy ta'limning eng yangi shakllaridan hisoblanib, bir necha o'n yillardan beri qo'llanib kelinadi. Bu ta'lim turi imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun aynan qulay bo'lib, ular uy sharoitida ta'lim olishlari mumkin. Ushbu ta'lim turi elektron usulda o'rganish deb ataladi va u internet orqali amalga oshiriladi. Hozirda ta'lim oluvchilarning ko'p qismi ta'lim olayotgan onlayn ta'lim o'qituvchilarning dars berish usullari va o'quvchilarning o'rganish usullarida pedagogik o'zgarishlarga yo'l ochdi. Ushbu ta'lim usulida tyutorlar va o'qituvchilar rahbarlik qiladi, ta'lim oluvchilar shunchaki passiv o'quvchilar sifatida emas, balki faol tarzda hamkorlikda o'qib-o'rganishadi.

Hozirgi globallashuv davrida internet tarmog'i orqali masofadan turib, onlayn yoki oflayn o'qish imkoniyatlarining paydo bo'lishi, ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchilarga juda katta imkoniyat bermoqda. Hozirgi kunda dunyo bo'ylab elektron ta'lim olish imkonini beruvchi juda ko'plab elektron ta'lim platformalari faoliyat yuritmoqda. Elektron usulda ta'lim olishning eng afzal tomoni ta'lim oluvchi ayrim sabab bilan darsda qatnasha olmasa yoki darsni yaxshi o'zlashtira olmasa, platformaga kirib, video-ma'ruzalardan qayta-qayta foydalanishi mumkin. Bu esa ta'lim olish samaradorligini sezilarli darajada oshishiga sabab bo'ladi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar ta'lim tizimida zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilib, amaliyotga tatbiq etilmoqda. Ta'lim tizimida fan va ishlab chiqarishning integratsiyasiga e'tibor qaratish, ta'lim jarayoniga elektron ta'lim texnologiyalarini joriy qilish, masofaviy ta'limni qo'llab-quvvatlash zarur. Axborot kommunikatsiya texnologiyalarini masofaviy ta'lim jarayonida qo'llashning ikkita zaruriy sharti mavjud:

- texnik jihozlar bilan ta'minlanganlik;
- maxsus dasturiy ta'minotlarning mavjudligi.

So'ngi yillarda rivojlangan mamlakatlarda internet orqali ta'lim olish jadal rivojlanmoqda va bu yuqorida aytganimizdek imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun aynan mos keladi. Bugun "Elektron ta'lim" (e-Learning) atamasi hamma sohaga kirib kelmoqda. Biz quyida imkoniyati cheklangan o'quvchilarning axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan mustaqil foydalanib ta'lim olish usullarini ko'rib o'tamiz.

**LMS** – bilim olish faoliyatini tashkil etish va boshqarish uchun mo'ljallangan tizimlar hisoblanadi. Ular orqali ta'lim oluvchilar va ta'lim beruvchi o'rtasida muloqot rejimi o'rnatiladi hamda o'quv materiallari majmuasi, videodarslar, ma'ruza materiallari, taqdimotlar, elektron kitob va qo'llanmalar uzatiladi va qabul qilinadi.



Date: 17<sup>th</sup> January-2025

**Masofaviy ta'lim** – masofadan turib o'quv axborotlarini almashuvchi vositalarga asoslangan, o'qituvchi maxsus axborot muhit yordamida, aholining barcha qatlamlari va chet ellik ta'lim oluvchilarga ta'lim xizmatlarini ko'rsatuvchi ta'lim majmuasidir.

**Masofaviy o'qish** – bu yangi axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya texnologiyalari va texnik vositalariga asoslangan ta'lim tizimidir. U ta'lim oluvchiga ma'lum standartlar va ta'lim qonun-qoidalari asosida o'quv shart-sharoitlari va o'qituvchi bilan muloqotni ta'minlab berib, o'quvchidan ko'proq mustaqil ravishda shug'ullanishni talab qiluvchi tizimdir. Bunda o'qish jarayoni ta'lim oluvchini qaysi vaqtda va qaysi joyda bo'lishiga bog'liq emas.

**Video va audio konferensiyalar** – bu Internet va boshqa telekommunikatsion aloqa kanallaridan foydalangan holda ikkita uzoqlashgan auditoriyalarni bir-biri bilan bog'lab ta'lim olish yo'li. Video va audio konferensiyalar uchun katta hajmda maxsus texnika, yuqori tezlikka ega bo'lgan aloqa kanali va o'qitishni tashkil qilish uchun xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarni jalb etish kerak bo'ladi.

**Elektron pochta orqali ta'lim** – bu internetning elektron pochta xizmatlaridan foydalanib, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi o'rtasida xatlar orqali muloqot o'rnatib ta'lim olish yo'li. Elektron pochta yordamida har xil test, vazifa, savol-javob xabarlarini, shuningdek, o'quv adabiyotlari va o'quv qo'llanmalar fayllarini (matn, grafika, multimedia, dasturlar va boshqa ko'rinishida) jo'natish va qabul qilish orqali ma'lumot almashish mumkin.

**Simulyator, elektron darsliklar va o'quv dasturlar** – bu, asosan, nazariy va amaliy bilimlarni qamrab olgan o'quv manbalari hisoblanib, kompyuter dasturlari orqali o'quvchilarga onlayn va offlayn holatida foydalanish uchun ishlab chiqiladi. Simulyator va elektron darsliklar hozirgi kunda ta'lim sohasida juda keng qo'llanmoqda.

**Internet masofaviy ta'lim portallari** – bu Internet tarmog'idagi ko'plab saytlarda joylashgan katta hajmdagi ma'lumotlardan foydalanish va yangi bilimlar olish yo'li. Ushbu saytlarning asosiy vazifasi – ta'lim jarayonini tashkil qilish, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi o'rtasida elektron onlayn muloqotni o'rnatish, o'qituvchilarga o'quv materiallarni joylashtirish va o'quvchilarga shu ma'lumotlar bilan ishlashga hamda boshqa masofaviy ta'lim servislardan foydalanishga imkoniyat yaratishdan iborat. Masofadan o'qitish uslubiy materiallari quyidagilardir: darslik; audio va video darsliklar; onlayn darslar (Internet sahifa); elektron kutubxonalar; testlar; multimedia vositalari; elektron darsliklar.

Masofaviy ta'lim, uzluksiz ta'lim tizimi shakllaridan biri hisoblanib, insonning bilim olish va axborotlardan foydalanish huquqini amalga oshirishga yo'naltirilgan. Masofali ta'lim olishni istagan inson uchun kasbiy faoliyati bilan bir qatorda asosiy yoki qo'shimcha ta'lim olish imkonini beradi. Masofadan o'qitishning afzalligi shundaki, unda ta'lim oluvchi o'ziga qulay vaqt va hattoki ishdan ajralmagan holda o'qishi mumkin. Aynan shu afzalliklari tufayli bu uslub dunyoda hozirgi kunda keng tarqalgan. Masofadan o'qitishning yana bir afzallik tomoni unda o'qish muddatini o'quvchi o'zi belgilaydi, ya'ni o'quvchi ixtiyoriy paytda o'qishni boshlaydi, materiallarni o'qituvchi nazoratida o'zlashtiradi. O'zlashtirish topshiriqlarni, testlarni bajarishga qarab aniqlanadi. O'quvchi



Date: 17<sup>th</sup> January-2025

berilgan dasturni qanchalik tez o'zlashtirsa, shunchalik tez o'qishni tugatadi va guvohnoma oladi. Dasturni o'zlashtirmasa, unga mustaqil ishlab, o'qishni davom ettirishga imkoniyat beriladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. S.K. G'aniyev va boshq. Axborot xavfsizligi. Toshkent, 2007
2. S.S. Qosimov. Axborot texnologiyalari. Toshkent, 2007
3. R.Sh.Shomaxmudova. Maxsus va inklyuziv ta'lim. Toshkent, 2011
4. L.R.Muminova. Inklyuziv ta'lim. Toshkent, 2014
5. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar.

